

Ajatusvääristymät ja päätöksentekoon vaikuttavat tekijät lastensuojelussa

Hanna Holmberg, VTM

Kirjallinen lopputyö

Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2023–2025

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
Metodi.....	4
Lastensuojelun arviointi.....	4
Inhimillisen päätöksenteon kulmakivet	5
Asiakastapaukseen liittyvät tekijät.....	7
Työntekijään liittyvät tekijät.....	8
Organisaatio ja ulkoiset tekijät.....	9
Lopputulokseen liittyvät tekijät	10
Esimerkkinä kulttuureihin liittyviä ajatusvääristymiä	10
Päätöksenteon laadun parantaminen ja virheiden vähentäminen.....	11
Lopuksi	13
Lähteet	14
Liite 1 Päätöksentekijän muistilista	16

Johdanto

Oikeuspsykologian oppien hyödyntäminen oikeusprosesseissa ja viranomaistoiminnan vahvistamisessa on lisääntynyt. Tällä tavoin on monella tapaa voitu parantaa sekä rikoksen uhrin että rikoksesta epäillyn oikeusturvaa, kun poliisien, syyttäjien ja tuomareiden ymmärrys esimerkiksi muistiin ja päätöksentekoon vaikuttavista psykologisista seikoista on lisääntynyt.

Sosiaalityössä, erityisesti lastensuojelussa, sosiaalityöntekijöillä on vastuu ja valta päätöksenteosta, joka ulottuu muun muassa lasten ja perheiden ihmisoikeuksiin, perhe-elämän suojaan ja itsemääräämisoikeuteen. Näin ollen sosiaalityön laadun ja asiakasturvallisuuden takaamiseksi on kriittistä, jotta laajempi ymmärrys inhimillisen päätöksenteon kulmakivistä rantautuisi myös sosiaalityön ammattilaisille.

Julkisessa keskustelussa on tyypillistä, että lastensuojelun päätöksentekoa kritisoidaan ankarasti, erityisesti uutiskynnystä ylittävien ääritapausten kohdalla. Tämä on voinut osaltaan vaikuttaa tiettyyn varovaisuuteen alan sisällä nostaa rohkeaan keskusteluun myös sosiaalityön virheiden mahdollisuuksia. Tämän myötä myöskään tarvittavia toimenpiteitä virheiden minimoimiseksi ei ole riittävästi tehty. Uskon, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on suurta ymmärrystä ja kunnioitusta heille lastensuojelulaissa annetusta merkittävästä julkisen vallan käytöstä. Tämä voi kuitenkin pahimmillaan vaikuttaa kykyyn tarkastella kriittisesti ja reflektoida omaa työtään, erityisesti jos organisaatiossa ei ole luotu tälle turvallisia tukirakenteita.

Aihe on erityisen tärkeä ja ajankohtainen myös nyt, kun keskustelua käydään siitä, millä koulutustasolla tulisi voida toimia sosiaalityöntekijän sijaisena.

Tässä työssä haluan selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat lastensuojelun päätöksentekoon ja miten virheitä ja virhepäätelmiä voidaan pyrkiä vähentämään. Jäsentelen tuloksia The Decision-Making Ecology – päätöksentekomallin kautta (Baumann D.J., Dalglish L., Fluke J., Kern H. 2011) ja pyrin löytämään myös konkreettisia kysymyksiä ja työtapoja, joilla arjen sosiaalityössä päätöksentekijä kriittisesti voisi tarkastella mahdollisia virhepäätelmien (eng. confirmation bias) riskiä yksittäisissä tilanteissa.

Metodi

Tähän kirjallisuuskatsaukseen on haettu tieteellistä tietoa tietokannasta Google Scholarista. Tietoa on haettu muun muassa seuraavilla hakusanoilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi: lastensuojelu, päätöksenteko, ajatusvääristymä, ajatusvinouma. Hakuja on tehty myös alan tutkijoiden nimillä sekä hyödynnetty artikkeleissa käytettyjä lähteitä. Lisäksi tietoa on haettu alan kirjallisuudesta sekä opintomateriaalista. Aineiston suuren määrän vuoksi, on ollut pakko rajata paljon aiheeseen liittyviä tutkimuksia pois tästä katsauksesta.

Lastensuojelun arviointi

Lastensuojeluasioiden käsittelyssä on usein kyseessä jonkinlaisesta ”riitatilanteesta” jossa eri osapuolilla on eri näkemys tapahtumaketjusta, johon vielä usein voi liittyä rikosoikeudellista vastuuta. Kun kyseessä on lapseen kohdistuva rikosepäily, on todistajanpsykologinen näkökulma todella tärkeä, koska ensimmäisestä kontaktista ja haastattelusta alkaen sosiaalityön toimenpiteillä on merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi mahdollisen rikosprosessin edetessä. On tietysti syytä kyetä erottamaan rikosprosessin ja lastensuojeluprosessit toisistaan, mutta joka tapauksessa oikeuspsykologian opit tuovat laatua myös lastensuojelun ja sosiaalityön päätöksentekoon. On nimittäin paljon tutkittua tietoa siitä, että ihmiset ja näin ollen myös kaikki viranomaiset, ovat hyvin alttiita ennakkotiedon vaikutuksille käsitellessään tietoa tapauksissa, joista heidän on tarkoitus tehdä päätöksiä. Tästä seuraa, että olemme taipuvaisia sokaistumaan esimerkiksi sellaiselle tiedolle, joka on ennako-odotustemme vastaista. (Korkman J. 2022, 40.)

Sosiaalityön ja lastensuojelun arvioinnissa ja päätöksenteossa on perinteisesti keskitytty pitkälti lapsen elämässä olevien riskien ja suojaavien tekijöiden tunnistamiseen. Vähemmän huomiota on kiinnitetty siihen, mitä kerätyllä tiedolla pitää tehdä sekä kaikkiin kognitiivisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat työntekijän tiedonkäsittelyyn. Ongelmalliseksi päätöksenteossa on osoittautunut riskinarviointi, jossa ei riittävästi huomioida ihmisen olevan loppujen lopuksi aika huono tekemään johtopäätöksiä (Finnilä-Tuohimaa, 2009, 32).

Miia Ståhlberg (2024) on juuri tutkinut lastensuojelun sosiaalityön arviointikäytäntöjä tilanteissa, joissa lapseen epäillään kohdistuneen väkivaltaa perheessä. Selvityksen mukaan työskentely näyttäytyy epäyhtenäiseltä ja sosiaalityöntekijöiden toimenpiteissä on vaihtelua. Kiinnostava havainto liittyy erityisesti sosiaalityöntekijöiden toimintatapoihin lapsen ollessa lähisuhdeväkivallan todistajana. Selvityksen mukaan näissä tilanteissa työskentely on huomattavasti vähemmän lapsikeskeistä ja painottuu asian selvittämiseen vanhempien kanssa.

Vaikka erilaisia menetelmiä ja työvälineitä lastensuojelun riskinarviointiin on olemassa paljon, puuttuu Suomesta yhä yhtenäisen arviointitavan lisäksi myös yhdenmukaista ja läpinäkyvää päätöksentekotapaa. Tämä puute lisää eittämättä inhimillisten virheiden mahdollisuutta ja korostaa tarpeen lisätä ammattilaisten ymmärrystä päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä.

Sosiaalityöntekijöiden arviointien yhdenmukaisuutta on vaikea tutkia empiirisesti. Repo & Pösö (2024) ovat kuitenkin tutkineet ammattilaisten ratkaisuja ja puuttumisen kynnystä kuvitteellisissa arviointitilanteissa. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia Ståhlbergin kanssa, ja viittaavat siihen, että arvioinnin tekemisessä on merkittäviä eroja ammattilaisten välillä. Lisäksi tutkimus antaa merkkejä jaetun ja ammatillisesti hyväksytyn näkemyksen puutteesta siitä, miten ja miksi ammattilaisten tulee käyttää harkintaansa. (Repo & Pösö 2024, 16.) Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, että työntekijät päätyvät eri ratkaisuihin myös kiireellisten sijoitusten osalta, vaikka käytettävissä on ollut täysin sama tieto. Edelleenkin ei ole täysin osattu selittää kaikkia tekijöitä tämän takana. (Skårstad Storhaug 2023, 1.) Lisäämällä ymmärrystä tästä tosiasiasta sekä omista, että kollegoiden arviointiin ja päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä, otamme oikeita askelia kohti mahdollisimman laadukasta, mutta virhetietoista, viranomaistoimintaa.

Inhimillisen päätöksenteon kulmakivet

Sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun kontekstissa on Suomessa viime vuosikymmenien aikana erityisesti kiinnostuttu riskinarvioinnista, sen kehittamisestä ja yhdenmukaistamisesta. Vähemmälle huomioille on jäänyt itse päätöksenteko ja siihen vaikuttavat tekijät. Päätöksentekoa tarkastellaan usein pitkälti juridisesta näkökulmasta, kun taas päätöksentekoon vaikuttavista inhimillisistä seikoista ei juurikaan keskustella. Tämä siitäkin huolimatta, että aihetta on laajasti ainakin kansainvälisesti tutkittu monen eri tieteenalan näkökulmasta.

Muun muassa Daniel Kahneman tuo teoksessa *Thinking fast and slow* (2012) laajan katsauksen tutkimusnäyttöä ihmisen päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä, virheistä ja virhepäätelmistä, joista viranomaiset eivät ole poikkeuksia. Teoksen yksi lähtökohta on, että ihminen tunnistaa paremmin toisten tekemiä virheitä kuin omiaan. Tämä on kiinnostava huomio ja sen on syytä herätellä ammattilaisia erityisesti lastensuojelun maailmassa, jossa edelleen virhetietoisuus on melko maltillisella tasolla ja rakenteita puuttuu virheiden tunnistamiseksi ja käsittelemiseksi.

Lastensuojelussa, myös kansainvälisesti, hyödynnetään yhä melko vähän muiden tieteenalojen tutkimustietoa päätöksentekoon liittyen, ennemminkin on pyritty välttämään virheitä erilaisilla riskinarvioinnin työvälineillä. Näin toimimalla, jää virheiden juurisyyt kuitenkin ymmärtämättä (Baumann ym. 2011, 4.)

Lastensuojelun virhetietoisuuden lisäämiseksi, on alkuun välttämätöntä ymmärtää, mitä ajatusvääristymä on. Trevor Spratt avaa teoksessa *Confirmation Bias in social work* (2023)

käsitteen sosiaalityön näkökulmasta. Ajatusvääristymä on hänen mukaansa sosiaalityöntekijän tiedostamaton taipumus valita todisteita tai tietoa, jotka tukevat sosiaalityöntekijän ennakkokäsityksiä, samalla jättäen vastakkaiset tiedot huomiotta. Tapauksen yksittäiset piirteet voivat hallita sosiaalityöntekijän ajattelua, estäen samalla muiden tekijöiden huomioon ottamisen ja vaihtoehtoisten hypoteesien muodostamisen. Sosiaalityöntekijät lakkaavat näin ollen etsimästä lisätietoja tai vaihtoehtoisia selityksiä, koska he ovat täysin sitoutuneet alkuperäiseen arvioonsa tapauksesta.

Monimutkaisuutta lisää se, että ajatusvääristymät toimivat yleensä tiedostamattomalla tasolla, eivätkä näin ollen ole alttiita samanlaiselle tarkastelulle, joita yleensä päätöksenteon yhteydessä käytetään. Lastensuojelussa ajatusvääristymä voi esimerkiksi ilmetä uskomuksena, että vanhempi puhuu totta ja sen myötä jättämällä tärkeitä lisätietoja ja tosiasioita tarkistamatta tai jättämällä ristiriitaisia tietoja laiminlyönnistä huomioimatta. Ajatusvääristymien esiintymisen on ymmärretty liittyvän muun muassa keinoon selvittää ja käsitellä suuria määriä tietoa sekä myös tapana suojella itsensä henkisesti kuormitukselta. (Spratt 2023.)

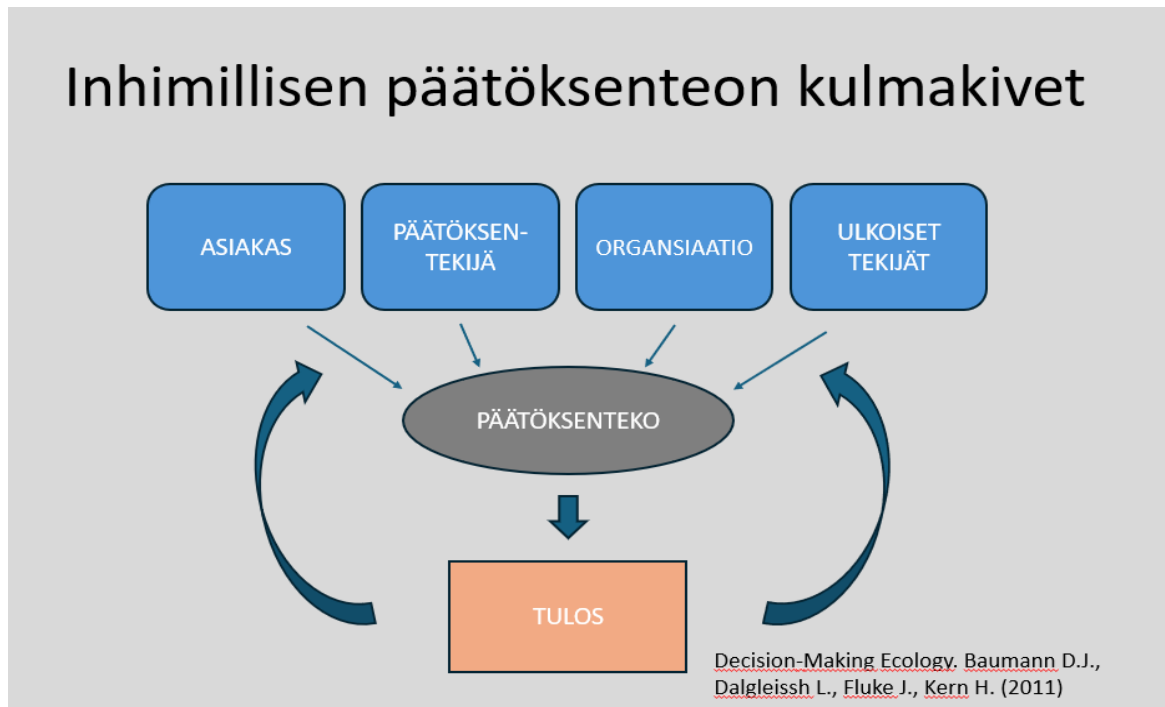
Gavin Heron ja Kate Blackin (2025) tuore tutkimus tarkastelee sitä, voiko *pohdinta* toimia intuitiivisessa ajattelussa joko korjaavana tai sitä vahvistavana tekijänä. Tulokset osoittavat, että ammattilaiset käyttävät pohdintaa intuitiivisten ideoiden vahvistamiseen, mikä auttaa tarjoamaan erilaisia selityksiä ja perusteluja tapausten käsittelyn tueksi. Tutkimuksen mukaan pohdintaa käytetään kuitenkin harvoin intuitiivisen ajattelun tuomien virheiden korjaamiseen, mikä herättää kysymyksiä ammattilaisten ajattelun laadusta monimutkaisissa lastensuojelutapauksissa. Sosiaalityön ammattilaisten tulisi Heron ja Blackin mukaan kiinnittää enemmän huomiota mahdollisiin virheisiin ja haasteisiin omassa ajattelussaan sekä tunnistaa pohdinnan edellyttämän lisääjattelun tarpeen.

Baumann, Dalglish, Fluke ja Kern ovat vuonna 2011 kehittäneet päätöksentekomallin ”The Decision-Making Ecology”, jonka tarkoituksena on tukea ja edistää lastensuojelun päätöksentekoa. Kyseinen malli lähtee siitä, että ylipäänsä päätöksentekoprosessin ymmärtäminen perustuu inhimillisten virheiden ja päätöksenteko kontekstin ymmärtämiseen..

Baumann ym. (2011, 7) nostaa päätöksentekomallissaan esiin kolme tärkeää tekijää, jotka vaikuttavat päätöksenteon psykologiseen prosessiin. Ensimmäisenä on huomioitava, että arviointi ja päätöksenteko ovat kaksi eri asiaa. Arviointi liittyy esimerkiksi riskien tai huolen määrään, kun puolestaan päätös liittyy siihen, mihin toimenpiteisiin ryhdytään. Toinen tärkeä tekijä päätöksenteon psykologisessa prosessissa liittyy kynnykseen ryhtyä toimenpiteisiin ja viittaa siihen pisteeseen, kun asiakastapauksen arvioinnin ja tiedonkeruun perusteella on riittävän vahva syy ryhtyä toimiin. Tämä päätöksenteon kynnys on Baumannin mukaan henkilökohtainen ja siihen vaikuttavat muun muassa sosiaalityöntekijän kokemukset ja historia. Kolmas päätöksenteon psykologisen prosessin tekijä on kynnykseen, eli toimenpiteisiin ryhtymiseen, liittyvää vaihtelua. Vaihteluun vaikuttaa useita tekijöitä, kuten

organisaatiosta tulevia ohjeita, jotka omalta osaltaan vaikuttavat jopa sijoitusten tai asiakkuuksien määrään.

Seuraavaksi avaan tarkemmin Baumann ym. (2011) päätöksentekomallin mukaiset tekijät, jotka vaikuttavat lastensuojelun sosiaalityön päätöksentekoon.

Asiakastapaukseen liittyvät tekijät

”Äiti ei ole yhteistyöhaluinen.”

Tekijät kuten kyseessä oleva tilanne ja huolenaiheet, vanhempien suhtautuminen, lapsen mielipide ja läheisverkosto vaikuttavat Baumannin ja kumppaneiden (2011, 6) mukaan lastensuojelun päätöksentekoon. Asiakastapaukseen kuuluvat myös asiakkaan oma toiminta, asiakkaan ominaisuudet ja ajankohtainen tilanne (Jaakola ym. 2024, 94). Työntekijän suhtautumisessa ominaisuuksiin kuten asiakkaan etniseen taustaan tai köyhyyteen on syytä olla erityisen tarkka, ja on välttämätöntä tutkia kriittisesti omia ennakkokäsityksiä aiheista (Skårstad Storhaug 2023, 3–4).

Ensivaikutelman asiakkaasta tai niin kutsutun *halo effectin* on myös huomattu vaikuttavan myöhempään päätöksentekoon (esim. Kahnemann 2012). Näin ollen lastensuojelussa ei tulisi olla yhdentekevää, keneen asianosaiseen esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen selvittelyn yhteydessä ollaan ensin yhteydessä. Ensivaikutelman vaikutus päätöksentekijään lastensuojelussa voi ilmetä esimerkiksi niin, että myönteinen mielikuva vanhemmasta estää uskomasta uutta dataa kaltoinkohtelusta. Päinvastoin kielteinen ensivaikutelma vanhemmasta

voi taas johtaa työntekijän ajatuksia helpommin uskomaan vanhemman kykenevän kaltoinkohteluun.

Asiakastapaukseen liittyvä yleinen ja huomioitava ajatusvääristymän riski liittyy siihen, miten asiakkaiden ja lapsen tunnereaktioita tulkitaan. Kathryn Rowsell ja Melissa F. Colloff (2022) havaitsivat systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessaan, että lapsiuhrien tunnetilalla on vaikutusta päätöksentekoprosesseihin ja arvioon heidän uskottavuudestaan. Tutkimuksen mukaan, jos lapsiuhri käyttäytyy päätöksentekijän odotusten vastaisesti, hänet arvioidaan todennäköisesti vähemmän uskottavaksi. Lisäksi havaittiin, että lapsiuhrien, jotka osoittivat surullista tunneilmaisua, arvioitiin olevan uskottavampia kuin muiden tunneilmaisujen, kuten vihan, ilon tai neutraalien ilmeiden. Hysteriseksi kuvattu lapsi puolestaan arvioitiin vähemmän uskottavaksi kuin kyönelehtivä lapsi. Liiallinen tai liian vähäinen tunneilmaisuus vaikuttaa siis negatiivisesti päätöksentekijään arvioon lapsen uskottavuudesta. Rowsell ja Colloff toteavat tulokset huolestuttavina, koska tunneilmaisuus ei tarkasti osoita, että uhrin ovat rehellisiä ja luotettavia, ja esimerkiksi rikosten uhrin tunneilmaisut vaihtelevat huomattavasti. Lapsen tunnereaktiot ovat myös ainutlaatuisia ja riippuvaisia monesta tekijästä. Lapsen uskottavuuden arvioiminen pelkästään tunneilmaisun perusteella on näin ollen epäluotettavaa ja voi johtaa huonoihin päätöksiin. Lastensuojelussa tämä siis tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi sijoituksen arvioinnin yhteydessä lapsen tunnereaktioille tulisi todennäköisesti antaa huomattavasti vähemmän sijaa vaihtoehtojen punninnassa ja esimerkiksi kiireellisen sijoituksen yhteydessä on syytä ymmärtää, että suojelun tarve ei voida määrittellä sen perusteella onko lapsi itkuinen tai neutraali kertoessaan esimerkiksi häneen kohdistuneesta kaltoinkohtelusta.

Työntekijään liittyvät tekijät

”Minulla oli aiemmin vastaava tapaus...”

Ammattilaiseen, eli itse päätöksentekijään, liittyy useita tekijöitä kuten koulutus, osaaminen, arvot, ikä ja sukupuoli sekä omat henkilökohtaiset kokemukset, jotka vaikuttavat ajatteluun, arviointiin ja lopulta päätöksentekoon. Työntekijän työkokemus vastaavista tilanteista mainitaan usein merkittävänä tekijänä päätöksentekoprosessissa. (Baumann ym. 2011, 6.) Stressi ja paineensietokyky ovat muun muassa tekijöitä, joiden myös on huomattu vaikuttavan päätöksentekoon. On havaittu, että kovan stressin alla päätöksentekijä on suuremmassa riskissä tehdä intuitioon ja tunteisiin pohjautuvia päätöksiä, joissa nopeita ratkaisuja pyritään löytämään ennen kuin kaikki vaihtoehdot on tutkittu. Päivystyksellisissä ja kiireellisissä tilanteissa työntekijät ovat erityisen alttiita antamaan tämän kaltaista heuristista ajattelua ohjata ajatteluamme. (Skårstad Storhaug 2023, 2.)

Heuristinen päätöksenteko viittaa nopeaan ajatteluun perustuvaan tapaan, jossa ei hyödynnetä kaikki käytössä oleva tapaukseen liittyvä tieto. Sen sijaan pienikin tiedonpalainen yhdistetään aiempaan toimineeseen ongelmanratkaisuun. (Howitt 2022, 524.) Lastensuojelun

päätöksentekoon vaikuttaa yleensä tapauksesta saatu uusi tieto, joka usein tulee lastensuojeluilmoituksen muodossa. Tässä piilee erityinen riski jättää kokonaisuuden huomioimatta ja sortua heuristiseen ajatteluun, jättäen virheille liiankin suuren marginaalin.

Kun kyseessä on työskentely lastensuojelun asioiden parissa, on syytä huomioida, että myös tunteet vaikuttavat paljon sekä päätöksentekoomme että muistiimme (Korkman 2022, 45). Näin ollen emotionaalisesti latautuneeseen tilanteeseen osallistuminen kuten lapsen kohtaaminen ja haastattelu kaltoinkohteluepäilyyn liittyen, on syytä olettaa vaikuttavan ammattilaisten tarkkaavaisuuteen. Tunteita herättävien tapausten arvioinnissa on työntekijällä korostunut riski olla huomiomatta vaihtoehtoisia hypoteeseja ja sen sijaan keskittyä selektiivisesti niihin tietoihin, jotka vahvistavat työntekijän ennako-oletusta tapahtumasta. (Finnilä-Tuohimaa 2009, 32.)

Organisaatio ja ulkoiset tekijät

”Poliisi ei voi ryhtyä toimenpiteisiin ennen kun lapsi on kiireellisesti sijoitettu...”

Organisatorisiin päätöksentekoon vaikuttaviin tekijöihin lukeutuvat muun muassa aika, resurssit, työn tekemisen rakenteet ja organisaation arvot (Jaakola ym. 2024, 95).

Organisaation rooli on päätöksenteossa merkittävä ja siihen kuuluu myös sisäiset ohjeet, rakenteet, johtaminen, työhön saatava tuki ja erilaiset työtavat (Baumann ym. 2011, 6-7) kuten vaikka asiakassegmentointi ja erilaiset asiakasohjausryhmät. Parhaimmillaan työpaikan tuki vähentää virhemahdollisuuksia, mutta niissäkin piilee riskejä ja esimerkiksi kokonainen tiimi voi myös yhdessä sortua niin kutsuttuun ryhmäajatteluun, joka lähtee vahvistamaan tietynlaista ajattelua ja työskentelytapaa, jossa ei enää osata huomioida tai kyseenalaista mahdollista virheajattelua (Repo & Pösö 2024, 15).

Vinoutuneessa organisaatiossa kyseessä voi myös olla kyse institutionaalisesta väkivallasta, jolloin palvelurakenteet mahdollistavat vahingollisen toiminnan ja kaltoinkohtelun. Tämä tarkoittaa, että vaikka instituutioiden toiminta on lainmukaista ja yleisesti hyväksyttyä, se voi silti olla haitallista tuen tarvitsijan näkökulmasta. (Piippo ym. 2025, 77.)

Organisaatioon liittyvinä tekijöinä voisi käsitellä myös johtamista ja useita laajoja kokonaisuuksia kuten muun muassa organisaation virhetietoinen tai traumainformoitu orientaatio, joka viittaa trauman olemassaolon mahdollisuuden tiedostamiseen ja tunnistamiseen sekä asiakkaiden, että työntekijöiden elämässä. (Esim. Karttunen 2023.)

Ulkoisiin tekijöihin lukeutuvat yhteiskunnallinen ympäristö laajemmin, kuten palvelujärjestelmä, lainsäädäntö, kulttuuri ja normit (Jaakola ym. 2024, 95). Kansalliset suunnat kuten tuore lapsistrategia sekä julkinen keskustelu, poliittinen paine ja vaikkapa hyvinvointialueiden rahoitus ovat kaikki ulkoisia tekijöitä, joilla voi olla vaikutus lastensuojelun päätöksentekoon myös yksittäisessä tapauksessa. Tähän kategoriaan lukeutuu myös muilta

tahoilta tuleva paine, joka esimerkiksi pahoinpitelyepäilyn yhteydessä voi tulla vaikka muilta viranomaisilta tai ammattilaisilta, jotka kokevat ja viestivät, että lasta ehdottomasti pitäisi sijoittaa. Esimerkkinä tällaisesta tyypillisestä tapauksesta on lapsikaappaukset, joissa poliisin omien ohjeiden mukaan he eivät voi ryhtyä lapsen kansainväliseen etsintäkuulutukseen ilman, että toimivaltainen sosiaaliviranomainen on tehnyt päätöksen lapsen kiireellisestä sijoituksesta. Asetelma on usein hyvin hankala ja koettelee toden teolla työntekijän paineensieto – sekä päätöksentekokykyä.

Lopputulokseen liittyvät tekijät

”Teet niin tai näin, teet aina väärin.”

Tulosten vaikutus päätöksentekoon tarkoittaa sitä, että väistämättä päätöksenteon yhteydessä pyritään jo ennakoimaan, mitä seurauksia päätöksellä on sekä lapselle, perheelle, että meille itsellemme päätöksentekijänä. Esimerkkeinä voidaan mainita erilaiset hyvät tai huonot kokemukset tietystä palvelusta tai ylipäänsä vaikka lasten sijoituksista. Nämä tekijät ja kokemukset vaikuttavat puuttumiskynnykseen. Puuttumiskynnykseen voi vaikuttaa myös päätöksen vaikutukset omaan työtilanteeseen, ja sijoituspäätös voidaan jopa tästä syystä jättää tekemättä. Päätöksestä koituvat seuraukset kuten asiakkaiden tekemät valitukset, ovat myös esimerkki lopputulokseen liittyvästä tekijästä. (Baumann ym. 2011.) Lastensuojelun päätöksenteossa, ja erityisesti kun kyseessä on sijoituksen arviointi, olemme usein tilanteessa missä aina joku asiaan liittyvä osapuoli on lopputulokseen tyytymätön, ja tämän tiedostaminen ja pyrkimys kaikkia tyydyttävään lopputulokseen voi johtaa päätöksentekoon, jossa lapsen etu ja oikeus eivät enää ole keskiössä.

Esimerkkinä kulttuureihin liittyviä ajatusvääristymiä

”Kuritusväkivalta kuuluu heidän kulttuuriin...”

Haluan esimerkinomaisesti nostaa esiin yhden merkittävän tekijän, joka ansaitsee kaiken mahdollisen huomion alallamme, nimittäin sosiaalityössä ja sosiaalityöntekijöiden toimesta esiintyvää työhön ja päätöksentekoon vaikuttavaa rodullistamista ja kulttuureihin liittyviä ennakkoluuloja. Sosiaalityössä aiheen käsitteleminen ja torjuminen voi olla erityisen haastavaa, koska sosiaalityö ammattina jo pyrkii edistämään yhdenvertaisuutta ja oikeanmukaisuutta ja ammattieettiset ohjeet myös siihen velvoittavat. Sosiaalityöntekijöihin vaikuttavat tietysti samat inhimilliset virhepäätelmien mekanismit kuin muihinkin, ja kokemukseni mukaan sosiaalityön arvioinnissa ja päätöksenteossa tehdään jatkuvasti kulttuureihin liittyviä johtopäätöksiä, jotka pahimmillaan voivat johtaa perusteettomiin tai toimimattomiin toimenpiteisiin. Ennakkokäsityksiään asiakkaan etnisestä taustasta on siis jokaisen ammattilaisen syytä tutkia kriittisesti (Skårstad Storhaug 2023, 3–4).

Heino ja Jäppinen (2022) kuvailevat hyvin erityisesti sosiaalityössä esiintyviä pulmakohtia, ja Eeva Elfving Ström (2021) puolestaan käsittelee rasismia ja rodullistamista sosiaalityössä ja toteaa myös rakenteellisen tai institutionaalisen rasismien ilmenevän erilaisten instituutioiden käytännöissä ja menettelyissä, jotka voivat suoraan tai epäsuorasti, tietoisesti tai tahattomasti edistää, ylläpitää tai sisällyttää erilaisia etuja tietyille ihmisille.

Jenni Skrifvars (2024) on väitöskirjassaan tutkinut suomalaisten turvapaikkahaastattelujen ja -päätösten laatua. Tulokset osoittivat, että avoimet kysymykset tuottivat yksityiskohtaisempia vastauksia ja enemmän keskeistä tietoa päätöksentekoa varten. Haastatteluissa ilmeni kuitenkin usein väärinkäsityksiä ja vaikeita kysymyksiä, mikä korostaa haastattelutilanteiden haastavuutta ja tarvetta lisäkoulutukselle näyttöön perustuvissa haastattelutekniikoissa. Suomalaiset turvapaikkavirkailijat luottivat tutkimuksen mukaan usein tieteellisesti perustelemattomiin oletuksiin siitä, miten rehelliset turvapaikanhakijat muistavat ja kertovat kokemuksistaan. Kahdessa kolmasosassa turvapaikkatapauksista esitettiin myös ei-suositeltuja syyllistäviä kysymyksiä. Tulokset viittaavat siihen, että turvapaikkavirkailijoiden tulisi saada enemmän tietoa peruspsykologisista teemoista, kuten ihmisen muistista ja käyttäytymisestä, jotta he voisivat tehdä luotettavia arvioita. Skrifvarsin tutkimustulokset ovat tärkeitä huomioida myös sosiaalityön kehittämisessä työskentelyssä itselleen vieraiden kulttuurien kanssa. Tutkimuksessa ilmenneet ajatusvääristymät ja virhemahdollisuudet vastaavat nimittäin monella tavalla niitä muun muassa sitä kontekstia, jossa lastensuojelun päätöksenteko tapahtuu.

Lastensuojelun kontekstissa erityisesti kulttuuritekijät nousevat herkästi esiin lasten pahoinpitelyepäilyjen selvittämisen yhteydessä. Toisaalta voidaan sortua hyväksymään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa kulttuuritekijöihin viitaten. Tilanteessa, jossa valtaväestöön kuuluva lapsi katsottaisiin olevan lastensuojelulain tarkoittamassa välittömässä vaarassa, voi puolestaan eri kulttuuristaan kuuluvan lapsen tilannetta ratkoa ilman sijoitusta ja pahoinpitelyn haitallisuutta vähätellä kulttuuritekijöihin vedoten (Skårstad Storhaug 2023, 3–4). Olisi siis välttämätöntä kyetä omaksumaan kulttuurisensitiivinen lähestymistapa kaikissa prosessin vaiheissa ja ymmärtää, että valtaväestölle suunnattuja toimenpidevaihtoehtoja ei välttämättä johda toivottuihin muutoksiin kaikkien asiakkaiden kanssa.

Päätöksenteon laadun parantaminen ja virheiden vähentäminen

”Minkä mahdollisen virheen haluan ainakin välttää?”

Olen tässä katsauksessa tarkastellut ajatusvääristymiä ja tekijöitä, jotka vaikuttavat lastensuojelun päätöksentekoon. Tekijät voidaan jäsentää asiakastapauksen, sosiaalityöntekijän oman taustan ja ominaisuuksien, organisaation sekä ulkoisten tekijöiden ja

lopulta myös tuloksen kautta. Vaikka aihetta ei lastensuojelussa vielä kovin aktiivisesti käsitellä, löytyy kuitenkin jo paljon sekä kansainvälisiä että yhä enemmän myös suomalaisia tutkimuksia siitä, miten päätöksenteon laatua voidaan parantaa ja näin ollen myös virheiden mahdollisuutta supistaa. Tutkimuksissa on myös kyetty paikantamaan muun muassa taustatekijöitä ja tapahtumaketjuja, joissa lastensuojelussa ei ole kyetty tunnistamaan ja estämään lapsen kuolemaan johtanutta kaltoinkohtelua tai pahoinpitelyä (esim. Biesel ym. 2020). Koska virhemahdollisuudet ovat mahdottomia välttää kokonaan, on epävarmuuden sietämiseksi tärkeä voida puhua niistä. Virhetietoisuus johtaa myös laadukkaimpiin ja läpinäkyvämpiin prosesseihin, jotka kestävät tarkastelua myös jälkikäteen. Eileen Munro (2019) on peräänkuuluttanut lastensuojeluun *positiivista virhekulttuuria*, jossa syyllistämisen sijaan organisaatio hyväksyy virheiden olemassaolon ja osaa suhtautua niihin mahdollisuutena oppia ja kehittyä.

Organisaatiolla on suuri merkitys sekä yksittäisen ammattilaisen päätöksentekoon, mutta myös kokonaisen ryhmän tai tiimin toimintaan. Usein ajatellaan, että tiimi ja yhteinen pohdinta suojelee yksilöä ajatusvääristymiltä, mutta näin ei kuitenkaan aina ole ja useat sosiaaliset tekijät ja ryhmäilmiöt voivat johtaa ajatusvääristymän muodostumiseen tai ylläpitoon myös kokonaisen tiimin toimesta. Vääristynyttä ryhmäajattelua on kuitenkin mahdollista välttää erilaisilla rakenteilla ja työskentelytavoilla, esimerkiksi jakamalla eri tehtäviä eri henkilöille sekä antamalla yhdelle henkilölle tehtäväksi tuoda kriittisiä näkemyksiä ”paholaisen asianajajan” roolissa. (Lidén 2018.) Kriittisten näkemysten esille tuominen selkeällä roolijaolla voi olla hyvä tapa luovia työyhteisöissä, joissa ihmiset voivat muutoin usein olla varovaisia tuomaan esille eriäviä mielipiteitä (Korkman J. 2022, 43). Lastensuojelussa tämän kaltainen työskentelytapa, jossa rohkeasti vastakkaisia näkemyksiä testataan ja jopa haastetaan edellyttää, että tiimin sisäinen turvallisuuden taso on korkea.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat siis alttiita erilaisiin ajatusvääristymiin, jotka vaikuttavat asiakastapauksen käsittelyyn ja päätöksentekoon. Ensimmäinen askel ajatusvääristymien ja virheiden vähentämiseen, onkin ymmärryksen lisääminen juuri tästä tosiasiasta. Sen lisäksi on tärkeä myös ymmärtää, että kognitiiviset tekijät vaikuttavat yhtä lailla myös sekä asiakkaiden sekä tietysti kaikkien muidenkin ammattilaisten tiedonkäsittelyyn ja ymmärrykseen lapsen tilanteesta, mikä korostaa päätöksentekijän tarvetta edetä suunnitelmallisesti ja avoimin mielin. (esim. Drozd ym. 2013; Spratt 2023; Korkman ym. 2024.) Ajatusvääristymien vaikutusten käsittäminen kasvattaa myös ammattihenkilöiden ymmärrystä toisten ratkaisuja kohtaan ja voi auttaa ammattilaisia ymmärtämään, miksi esimerkiksi kaksi sosiaalityöntekijää voi saman tiedon perusteella päätyä jopa ihan eri ratkaisuihin. Baumann ym. selittää tämän sillä, että jokaiseen päätökseen lastensuojelussa liittyy useita sidosryhmiä kuten lapsi, perhe, työntekijä itse, esihenkilö, organisaatio, yhteistyökumppanit ja jopa yhteiskunta yleisesti. Sosiaalityöntekijän tekemä päätös voi vaikuttaa eri tavalla jokaiseen sidosryhmään ja osalliseen, tehden päätöksenteosta vielä monimutkaisempaa. Sosiaalityöntekijä voi ymmärtää omaa ajatteluaan paremmin esimerkiksi kysymällä itseltään

"Koska virheen mahdollisuutta ei voi välttää, minkä virheen haluan välttää eniten?". (Baumann ym. 2011.)

Samalla kun suuremmat uudistukset sosiaalityön koulutuksen ja organisaatioiden tietoisuuden tasolla kenties vasta tekee tuloaan, voi jokainen sosiaalityöntekijä jo nyt ryhtyä tarkastelemaan ja tutkimaan tarkemmin itsensä päätöksentekijänä, kohti analyyttisempaa ja vähemmän intuitiivista päättelyä. Lastensuojelussa tarvittava analyyttinen päätöksentekoprosessi on Munron (1999) mukaan tietoinen, looginen, järjestelmällinen, puolustettavissa ja perustuu "vakiintuneeseen totuuteen". Lastensuojeluun olisi siis välttämätöntä vakiinnuttaa sosiaalityöntekijöiden ajattelua tukevia rakenteita. Suomessa ei kuitenkaan ole toistaiseksi tässä onnistuttu, vaikka työtä tukevia malleja olisi ollut käytettävissä, esimerkiksi reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä Kuvastin (Yliruka 2006) tai Ruotsissa jo pitkään kehitetty systemaattinen arviointi- ja päätöksentekoa tukeva malli Barns behov i centrum (Socialstyrelsen 2023). Esimerkiksi Saini ym. (2020) toteavat, että huoltajuuskiistoissa, johon liittyy hyväksikäyttösyitä, on tarpeen käyttää työkaluja lasten haastattelujen suunnitteluun ja hypoteesien testaamiseen. Heidän mukaansa tulisi kiireellisesti rakentaa vahvempi näyttöpohja lasten haastatteluihin korkean konfliktin tapauksissa ja kehittää tutkimukseen perustuvia koulutusohjelmia.

Tästä lopputyöstä syntynyt *Päätöksentekijän muistilista* (liite 1) on tarkoitettu tukemaan sosiaalityöntekijän päätöksentekoprosessia kohti laadukkaampaa ja virheitä vähentävään toimintaan. Muistilista on laadittu erityisesti kiireellisiin päätöksentekotilanteisiin kuten esimerkiksi lapsen pahoinpitelyepäilyn selvittämiseen. Tämä siitä syystä, että päivystykselliset ja kiireelliset tilanteet perustuvat erilaiseen ajatteluun, aikaikkunaan ja virhemahdollisuuksiin kuin esimerkiksi pidempiä päätöksentekoprosesseja kuten huostaanoton valmistelu. Siitä huolimatta muistilista on kuitenkin sovellettavissa kaikkiin lastensuojelun asiakkuuden vaiheisiin.

Lopuksi

Toivon että tämän katsauksen myötä olen herättänyt lukijan kiinnostuksen inhimillisen päätöksenteon kiehtovaan maailmaan, jota mitä suurimmissa määrin koskettaa myös sosiaalityötä ja lastensuojelua. Lopputyön kirjoittamisen ohessa syntyi samasta aiheesta myös viisiosainen podcast-sarja. Pari sanaa lastensuojelusta- podcastissa yhdistämme väitöskirjatutkija Tuuli Kotisaaren kanssa omia käytännön kokemuksiamme päätöksentekoon liittyvään teoriaan. Jaksoissa vierailevat myös sosiaalityöstä väitelleet ja aiheen ympärillä tutkineet Anne-Mari Jaakola ja Teija Karttunen.

Lähteet

Baumann, D. J., Dalglish, L., Fluke, J., & Kern, H. (2011) The decision-making ecology. Washington, DC: American Humane Association.

Biesel K., Masson J., Parton N., Pösö T. (2020) Errors and mistake in child protection. International discourses, approaches and strategies. Policy Press.

Droz, Olesen & Saini (2013) Parenting plans and custody evaluations: Using decision trees to Increase Competence and Avoid Preventable Errors. Sarasota, FL: Professional Resource Press.

Elfving Ström, E. (2024) Sosiaalityön toiseuttavia tulkintoja purkamassa - Esimerkkinä kunniaan liittyvä väkivalta. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 32(3), 267–282. <https://doi.org/10.30668/janus.135916>

Finnilä-Tuohimaan K. (2009) Expertise and decision making among clinicians in investigations of alleged child sexual abuse. Turun yliopisto. Nordprint Oy.

Heino E. ja Jäppinen M. (2022) Näkökulmia kulttuurin merkityksiin sosiaalityön käytännöissä ja tutkimuksissa. *Janus* vol. 30 (2), 174–181.

Howitt D. (2022) Introduction to forensic and criminal psychology. Loughborough University. Pearson.

Jaakola A-M., Lamponen T., Aaltio E., Aarnio N., Haapala M., Heino E., Pösö T., Repo J. & Veistilä M. (2024) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelussa ja lapsiperhesosiaalityössä. Aikalaiskuvausta. Teoksessa Kiili J., Jaakola A-M, Anis M., Lamponen T. & Stenvall E. (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Gaudeamus.

Kahneman D. (2012) Thinking fast and slow. Penguin Books Ltd.

Karttunen T. (2023) Traumainformoitu sosiaalityö - pyrkimystä ymmärtää yksilön kokonaistilannetta. Sosiaalityön tiedeblogi.
<https://sosiaalityontiedeblogi.home.blog/2023/09/04/traumainformoitu-sosiaalityo-pyrkimysta-ymmartaa-yksilon-kokonaistilannetta/>

Korkman J. (2022) Muistin varassa. S&S.

Korkman J., Otgaar H., Geven L.M., Bull R., Cyr M., Hershkowitz I, Mäkelä J-M., Mattison M., Milne R., Santtila P., van Koppen P., Memon A., Danby M., Filipovic L., Garcia F.J., Gewehr E., Gomes Bell O., Järvillehto L., Kask K., Körner A., Lacey E., Lavoie J., Magnusson M., Miller Q.C., Pakkanen T., Peixoto C.E., Perez C.O., Pompèdda F., Su I.A., Sumampouw N.E.J., van Golde C., Waterhouse G.F., Zappalà A. & Volbert R. (2024) White paper on forensic child interviewing: research-based recommendations by the European Association of Psychology and Law, Psychology, Crime & Law, DOI: 10.1080/1068316X.2024.2324098

Lidén M. (2018) Confirmation bias in criminal cases. Uppsala universitet.

Munro E. (2019) Decision-making under uncertainty in child protection: Creating a just and learning culture. *Child & Family Social Work*. 2019;24:123-30. <https://doi.org/10.1111/cfs.12589>.

Munro E. (1999) Common errors of reasoning in child protection work. London: LSE Research Articles Online. Available at:<http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000358>.

Piippo S., Törölä M., Karttunen T., Jutila E., & Salovaara U. (2025). Institutionaalinen väkivalta ja sosiaalinen kärsimys rikostaustaisten naisten palvelukokemuksissa. *Kriminologia*, 5(1), 75–92. <https://doi.org/10.54332/krim.147337>

Repo J. & Pösö T. (2024) Palvelutarpeiden arvioinnin yhdenmukaisuus perhesosiaalityön ja lastensuojelun rajapinnoilla: ammatillisen kuvittelun näkökulma. *Hallinnon tutkimus* 43 (1), 6-19, 2024.

Rowell K. & Colloff M.F. (2022) Are sad children more believable? A systematic review of the relationship between emotional demeanour of child victims and juror credibility judgements. School of Psychology. University of Birmingham.

Saini M., Laajasalo T., & Platt S. (2020) Gatekeeping by allegations: an examination of verified, unfounded, and fabricated allegations of child maltreatment within the context of resist and refusal dynamics. *Family court review*, vol. 58 no. 2, april 2020, 417–431.

Skrifvars J. (2024) Investigating and Improving the Quality of Asylum Interviewing and Decision Making Practices in Finland. Faculty of Arts, Psychology and Theology Åbo Akademi University. Painosalama Oy.

Socialstyrelsen (2023) BBIC grundbok Barns behov i centrum. 3:e upplagan, 1:a tryckningen, Elanders AB, Stockholm, sep 2023.

Skårstad Storhaug A. (2023). The decision-making ecology of child welfare emergency placements. *Children and Youth Services Review* 155 (2023) 107195.

Spratt T. (2023). Confirmation bias in social work. *The Sage Handbook of Decision Making, Assessment and Risk in Social Work*.

Ståhlberg M. (2024) Selvitys lapsen suojelutarpeen arviointikäytännöistä epäiltäessä lapseen kohdistuvaa väkivaltaa. THL – työpaperi 41/ 2024.

Yliruka L. (2006) Kuvastin Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Valopaino Oy. Helsinki 2006.

Liite 1 Päätöksentekijän muistilista

Tämä muistilista on laadittu erityisesti lastensuojelun sosiaalityön kiireellisiin arviointi- ja päätöksentekotilanteisiin, kuten esimerkiksi lapsen pahoinpitelyepäily selvittämiseen. Muistilistan tarkoitus on tukea sosiaalityöntekijää laadukkaaseen, virhetietoiseen ja ajatusvääristymiä huomioivaan päätöksentekoon.

Suunnitelmallisuus ja valmistautuminen

Mitä tunteita tapaus herättää minussa ja minkälaisia ennakkoasenteita tunnistan?

Perustuvatko työskentelyni vaiheet, esimerkiksi ketä kontaktoin ensin, tietoiseen valintaan?

Kuinka paljon aikaa minulla on käytettävissäni lapsen asian ratkaisemiseksi ja miten se vaikuttaa prosessiin?

Hypoteesit

Mitä vaihtoehtoisia selityksiä tapahtumalle/ tilanteelle löydän? Olenko tutkinut enemmän kuin yhtä vaihtoehtoa?

Taustatiedot ja tiedonkeruu

Olenko kerännyt ja tutustunut kaikkiin päätöksenteon kannalta välttämättömiin tietoihin?

Onko suorittamani haastattelu tai tapaaminen ennalta suunniteltu?

Tiimityö

Olenko toiminut sovittujen ja käytettävissä olevien rakenteiden ja ohjeiden mukaan?

Olenko hyödyntänyt kollegojen osaamista? Onko joku toiminut kriittisenä tarkastelijana ajattellulleni?

Toimenpidevaihtoehtojen punninta ja tutkimusperustaisuus

Näkyykö lastensuojelulain 4 §:n mukaiset keskeiset periaatteet punninnassani?

Mihin valitsemani toimenpidevaihtoehdot perustuvat?

Minkä mahdollisen virheen haluan ainakin välttää? Mikä on puuttumiskynnykseni?

Seuranta ja vaikutusten arviointi

Kuka, miten ja milloin tekemäni ratkaisua ja sen vaikutuksia lapsen etuun seurataan?

Aionko oppimismielessä pyytää palautetta ratkaisustani?